

قابلیت استناد پذیری ادله در حقوق موضوعه و فقه امامیه

خلف کریمی پور^۱

تاریخ دریافت: ۹۵/۲/۱۸ تاریخ پذیرش: ۹۵/۵/۲۳

چکیده:

دلیل در اصطلاح قانونی چنانچه ماده ۱۹۴ ق. آ.د.م می گوید: «دلیل عبارت از امری است که اصحاب دعوی برای اثبات یا دفاع از دعوی به آن استناد می نمایند». قانون مدنی با این که یک جلد را به شرح ادله ی ثبات دعوی اختصاص داده، لکن تعریفی از دلیل بیان نکرده است. از نظر رعایت اصول قانونگذاری بهتر بود دلیل در قانون مدنی تعریف می شد. چرا که در آئین دادرسی مدنی می بایست تنها به قواعد شکلی و چگونگی ارائه دلایل به محکمه پرداخته شود. البته در نقد تعریف ارائه شده در ق. آ.د. م باید متذکر شد که هر امری از نظر قانونی دلیل نیست، فقط همان امور و وسایلی که قانونگذار بعنوان دلیل پذیرفته است، می تواند دلیل تلقی شود. زیرا قانونگذار وسایل خاصی را به عنوان دلیل پذیرفته است. بنابراین منظور از کلمه «امری» که در قانون آمده، اموری است که قانونگذار را به عنوان دلیل پذیرفته است، به علاوه افراد در موارد عدیده در روابط بین خود از ادله استفاده می نمایند، بدون آنکه منظور از آن به کار بردن برای اثبات دعوی یا دفاع از آن در دادرسی باشد. از طرفی نیز، قانون تهیهی دلیل را در موقع انجام بعضی عقود و معاملات به جهاتی لازم دانسته، اگر چه پیش بینی اختلاف و دعوی نرود مانند عقود و معاملات راجع به املاک ثبت شده که ق. ت تنظیم سند و ثبت در دفاتر اسناد رسمی را لازم دانسته است (ماده ۴۶ ق. ت) لذا در این مقاله در پی آنیم که میزان اعتبار انواع دلیل را بررسی نمائیم.

واژگان کلیدی: ادله، اثبات، دعوی، سند، استناد

۱- تعریف ادله‌ی اثبات دعوی

۱-۱- معنای لغوی ادله

«ادله، جمع مکسر دلیل می‌باشد. دلیل در لغت به معنای رهبر، راهنما، حجت، برهان و آن چه که برای ثابت کردن امری بیاورند گفته شده است.» (عمید، حسن، ۱۳۸۹، ص ۵۳۳ و ۸۷) دلیل در چهار معنی به کار رفته است:

الف- دلیل به عنوان منبع حقوقی: این معنا در فقه به کار رفته است و می‌گویند: ادله چهار چیز است: کتاب، سنت، عقل و اجماع.

ب- دلیل به معنای قانون: دلیل در این معنا قانون وارد بر قانون دیگر است.

ج- چیزی که بر اثبات امری به کار می‌رود.

د- چیزی که برای اثبات امری در خصوص دعاوی به کار رود. (جعفری لنگرودی، محمدجعفر، ۱۳۷) (۱۳۷)

دلیل در اصطلاح قانونی چنانچه ماده ۱۹۴ ق.آ.د.م می‌گوید: «دلیل عبارت از امری است که اصحاب دعوی برای اثبات یا دفاع از دعوی به آن استناد می‌نمایند».

۱-۲- معنای لغوی اثبات

«اثبات، به معنی ثابت گردانیدن، پای برجای کردن و دریافتن است.» (دهخدا، علی‌اکبر، ۱۳۷۲، جلد ۷، ص ۱۲۰۱) و در اصطلاح، تحقق امری در مرحله‌ی استدلال را گویند.

۱-۳- دعوی

«دعوی، در لغت به معنای آن چه خواسته شود» (دهخدا، علی‌اکبر، پیشین، جلد ۷) می‌باشد و از نظر حقوقی برای دعوی سه معنی ذکر شده است:

الف- منازعه در حق معینی را دعوی می‌گویند.

ب- ادعای مدعی که دعوی به معنی اخص نامیده می‌شود.

ج- مجموع ادعای مدعی علیه که دعوی به معنی اعم نامیده می‌شود. (جعفری لنگرودی، پیشین، ص ۲۹۰) با وجود کاربرد زیاد دعوی در حقوق ما، قانونگذار تعریفی از دعوی ارائه ننموده است. می‌توان ادله‌ی اثبات دعوی را چنین تعریف نمود: ادله‌ی اثبات دعوی عوامل، ابزار، اسباب و اوضاع و احوالی است که قانون آنها را معرفی نموده و تحت شرایط و ضوابطی دادگاه را برای رسیدن به حق و حل و فصل دعوی هدایت می‌نماید.

۲- اهمیت سند

در گذشته افراد به منظور رفع اختلافات احتمالی خویش، اقدام به تنظیم سند می نمودند. ولی امروزه علاوه بر تنظیم اسناد به جهت فوق به واسطه‌ی گسترده شدن روابط اجتماعی، برای رفع سایر نیازمندی‌های اجتماعی نیز به کار می‌رود. مثلاً فردی که گواهی‌نامه دریافت می‌کند تنظیم سند مذکور به جهت رفع یک نیاز اجتماعی است ولی بعداً دارنده‌ی آن می‌تواند این سند را به عنوان دلیل مهارت خویش ارائه نماید. اسناد مهم‌ترین ادله‌ی اثبات دعوی هستند که در دستگاه قضایی مورد استفاده قرار می‌گیرند.

۳- مفهوم و شرایط اسناد

۳-۱- تعریف و انواع سند

سند «Document» در لغت به معنی «چیزی که به آن اعتماد کنند»، (معین، محمد، ۱۳۶۰، جلد ۲، ص ۱۹۲۹) «مستند، معتمد، دست آویز و مکتوب که دائن به مدیون دهد و حاکی از دین خود یا امری مانند آن باشد» (دهخدا، علی‌اکبر، پیشین، جلد ۱ و ۷) آورده شده.

۳-۲- سند در معنی محدود و سند در معنی وسیع

برای سند دو معنی می‌توان در نظر گرفت: سند در معنی محدود و سند در معنی وسیع. سند در معنی محدود هر نوشته‌ای است که در مقام دعوی و یا دفاع قابل استناد باشد. پس هر نوشته‌ای در اصطلاح حقوقی سند نامیده نمی‌شود و محدود است به اینکه از ناحیه‌ی اصحاب دعوی یا قائم مقام آنها در دادرسی قابل استناد باشد و اما سند در معنی وسیع شامل هر نوشته‌ای می‌شود. مانند اطلاع کتبی اشخاص ثالث یا نظریه‌ی کارشناسی که کتباً تقدیم دادگاه می‌شود هر چند این نوشته‌ها در دعوی قابل استناد هستند ولی مشمول تعریف سند به معنی اصطلاحی نمی‌گردند». (مدنی، سید جلال‌الدین، ۱۳۸۱، ص ۹۴).

۴- سیر تاریخی سند

استفاده از سند، به عنوان دلیل سابقه‌ی طولانی دارد. «زمینه‌ی این دلیل از عهد باستان در فرهنگ ایران وجود داشته است. در تلمود- کتاب مقدس کلیمیان- آمده است که ایرانیان در دادگاه‌ها متوسل به ادله‌ی کتبی می‌شده‌اند و نامه‌ی تنسر نیز حاکی از تنظیم سند برای برخی از عقود بوده است». (صدزاده‌ی افشار، سید محسن، پیشین، ص ۶۰).

قدیمی‌ترین سندی که به دست آمده مربوط به شهر دونگی، واقع در کشور کلدی می‌باشد و قدمت آن به حدود چهار هزار سال قبل از میلاد می‌رسد. در این سند مساحت شهر دونگی

تعیین شده و اراضی آن به قطعات دوزنقه، مربع و مثلث تقسیم شده است. داریوش - ملقب به کبیر- و دستور داد تا جمهوری‌های یونانی را در آسیای صغیر، ممیزی و اراضی مزروعی را با قید مساحت و اضلاع در دفاتر دولتی ثبت نمایند و چون این روش از جهت تسهیل وصول مالیات مفید بوده، یونانیان نیز از این روش پیروی نمودند. در دو قرن اخیر بسیاری از مراجع دینی دفتری بنام شرعیات داشتند که خلاصه‌ی معاملاتی را که نزد آنان صورت می‌گرفت، در دفتر مذکور درج می‌نمودند.

۵- جایگاه سند در حقوق اسلام

خداوند متعال در آیه شریفه ۲۸۲ از سوره کریمه بقره فرماید: «یا ایها الذین امنوا اذا تداینتم بدین الی اجل مسمی فاکتبوه و لیکتب بینکم کاتب بالعدل و...». «ای اهل ایمان چون به قرض و نسیه معامله کنید تا زمانی معین، نوشته در میان باشد و بایست نویسنده درستکاری معامله میان شما را بنویسید و...». آیه‌ی شریفه‌ی فوق که طولانی‌ترین آیه‌ی قرآن مجید می‌باشد، احکام دقیقی را برای تنظیم سند و معاملات مقرر فرموده که نشان دهنده‌ی توجهی است که قرآن کریم نسبت به امور اقتصادی و نظم روابط مسلمین دارد تا اختلاف و نزاعی در میان آنان رخ نداده، امنیت اقتصادی برقرار گردد. «تداین (مصدر تداینتم) به معنی به یکدیگر وام دادن و املال (مصدر لیملل) یعنی القاء کردن کلام نویسنده برای نوشتن» مفسرین در تفسیر آیه‌ی فوق گفته‌اند که از این آیه ۲۳ حکم و دستور استفاده می‌شود. یکی از این اوامر، دستور در مورد یادداشت کردن قرض است. (ابراهیمی، محمدحسن، ۱۳۷۱، ص ۲۰) گرچه ظاهر جمله‌ی «و لیکتب بینکم کاتب بالعدل» دلالت بر وجوب نوشتن چنین قراردادهایی دارد، زیرا امر دلالت بر وجوب می‌کند. بنا به آیه شریفه‌ی فوق، سند به تنهایی نمی‌تواند قاطع دعوی باشد و زمانی می‌تواند دارای قوه‌ی اثباتی باشد که دو نفر شاهد مرد یا یک مرد و زن مفاد سند را تأیید نمایند.

۶- جایگاه سند در حقوق موضوعه‌ی ایران

قانون مدنی در ماده‌ی ۱۲۵۷ اشعار می‌دارد: «هر کس مدعی حقی باشد، باید آن را اثبات کند و مدعی علیه هرگاه در مقام دفاع، مدعی امری شود که محتاج به دلیل باشد، اثبات امر به عهده‌ی اوست».

سپس در ماده‌ی ۱۲۵۸ درمقام بیان انواع دلایل اثبات دعوی که به نظر می‌رسد بر حسب اهمیت آنها بوده، برآمده و در بند (۲) ماده‌ی مذکور از اسناد کتبی نام برده است.

سندی که یکی از شرایط مقرر در ماده‌ی ۱۲۸۷ ق.م را فاقد باشد، از سری اسناد عادی محسوب می‌گردد (ماده‌ی ۱۲۸۹ ق.م). سند عادی معمولاً به وسیله‌ی افراد تنظیم می‌شود و تابع تشریفات خاصی نیست، مگر در موارد معینه که قانون صورت خاصی برای آن مقرر داشته است. مانند وصیت نامه‌ی خود نوشت.

۱- اسناد عادی که اعتبار اسناد رسمی را دارند

اسناد عادی در دو مورد زیر اعتبار اسناد رسمی را دارا می‌باشد:

- الف- اگر طرفی که سند بر علیه او اقامه شده است صدور آن را از منتسب‌الیه تصدیق نماید.
- ب- هر گاه در محکمه ثابت شود که سند مزبور را طرفی که آن را تکذیب یا تردید کرده فی‌الواقع امضاء یا مهر کرده است (ماده‌ی ۱۲۹۱ ق.م)

۲- اسنادی که در حکم اسناد رسمی می‌باشند

چک سند رسمی نیست بلکه در حکم اسناد لازم‌الاجرا است، لذا می‌توان در مقابل آن ادعای انکار و تردید نمود در حالیکه در مورد اسناد رسمی مطابق ماده‌ی ۱۲۹۲ ق.م نمی‌توان ادعای انکار و تردید نمود.

۳- اقسام اسناد رسمی و عادی

اسناد اعم از رسمی و عادی اقسام گوناگون داشته و در این پژوهش فقط به شرح اهم این اسناد می‌پردازیم.

الف- سند مالکیت

سند مالکیت عبارت است از سند رسمی که اداره‌ی ثبت مطابق ثبت دفتر املاک تنظیم و به مالک یا قائم مقام او تسلیم می‌نماید. ماده‌ی ۲۱ ق.م می‌گوید: «پس از اتمام عملیات مقدماتی ثبت، ملک در دفتر املاک ثبت شده و سند مالکیت مطابق ثبت دفتر املاک داده می‌شود»

ب- اسناد سجلی

ماده (۱) آئین نامه‌ی قانون اصلاح قانون ثبت احوال در تعریف سند سجلی بیان می‌دارد: «سند سجلی عبارت است از سندی که مطابق مقررات قانون ثبت احوال به ثبت رسیده و مندرجات آن رسمی و معتبر است»

۴- وصیتنامه

وصیت بر دو قسم است: تملیکی و عهدی (ماده‌ی ۸۲۵ ق.م) وصیت تکمیلی عبارت است از اینکه کسی عین یا منفعت را از مال خود برای زمان بعد از فوتش به دیگری مجاناً تملیک کند. و وصیت عهدی عبارت است از اینکه شخصی یک یا چند نفر را برای انجام امر یا اموری یا تصرفات دیگر مأمور نماید (ماده‌ی ۸۲۶ ق.م) که عبارتند از: ۱- وصیت‌نامه‌ی نظامی ۲- وصیت در مواقع خطر مرگ فوری ۳- وصیت در موقع شیوع امراض ساری ۴- وصیت هنگام مسافرت در دریا

۵- دفاتر تجاری

دفاتر تجاری بر دو قسم می‌باشند: رسمی و عادی
دفاتر تجاری رسمی، دفاتری است که هر تاجری حسب ماده‌ی (۶) ق.ت باید داشته باشد ماده‌ی مذکور بیان می‌دارد: «هر تاجری به استثنای کسبه جزء مکلف است دفاتر ذیل یا دفاتر دیگری را که وزارت عدلیه به موجب آئین نامه قائم مقام این دفاتر قرار می‌دهد داشته باشد: ۱- دفتر روزنامه ۲- دفتر کل ۳- دفتر دارائی ۴- دفتر کپیه».

۶- اسناد رسمی

۶-۱- تعریف اسناد رسمی، شرایط و امتیازات آن

«سند رسمی پس از تاریخ (۱۳۲۹ هـ ق) در ایران متداول شد و پیش از آن سند عادی معمول بود». (صدرزاده افشار، سید محسن، پیشین، ص ۶۷) چنان که ماده‌ی ۸۲ ق.ت می‌گوید: «مقصود از ثبت اسناد موافق ترتیباتی که در این قانون مقرر است، رسمی کردن اسناد ثبت شده است. یعنی قطعی کردن تاریخ سند وضبط خط و مهر و اقرار و حفظ مندرجات سند از تغییر و تبدیل»

۶-۲- انواع اسناد رسمی

اسناد رسمی بر حسب اینکه نزد مقامات قانونی و یا نزد مأمورین و یا در نزد قضا و یا در دفاتر ثبت اسناد تنظیم شوند، دارای انواع مختلفی به شرح زیر می‌باشند:

- اسناد قانونی.
- اسناد اداری
- اسناد قضائی
- اسناد تنظیمی در دفتر ثبت

۶-۳- شرایط اساسی اسناد رسمی

با عنایت به تعریفی که ق.م. در ماده‌ی ۱۲۸۷ از سند رسمی ارائه نموده برای اینکه سندی رسمی تلقی گردد، می‌بایست واجد سه شرط اساسی زیر باشد:

۱- تنظیم سند به وسیله‌ی مأمورین رسمی

سند در صورتی رسمی است که به وسیله‌ی مأمور رسمی درحین مأموریت او تنظیم شود. منظور از مأمور رسمی، کسی است که از طرف مقامات صلاحیتدار کشور برای تنظیم سند رسمی منصوب شده است، خواه مستخدم دولت باشد یا غیر مستخدم، مانند سر دفتران که وابسته به قوه قضائیه می‌باشند.

۲- صلاحیت مأمور در تنظیم سند

صلاحیت، عبارت است از اختیار قانونی یک مأمور رسمی برای انجام پاره‌ای از امور. برای آنکه سندی رسمی شناخته شود، باید مأموری که سند به وسیله‌ی او تنظیم می‌گردد، صلاحیت تنظیم را قانوناً دارا باشد.

صلاحیت مأمور بر دو گونه است:

الف- صلاحیت ذاتی مأمور: منظور از آن، صلاحیت مأمور در نوع امری است که به او واگذار شده است.

ب- صلاحیت محلی: صلاحیت مأمور رسمی ناشی از شخصیت او نیست، بلکه ناشی از انتصاب او به امری است که از طرف مقام صلاحیتدار به او محول شده است. و هر کدام از مأمورین یک حوزه‌ی کاری معین جهت انجام امور محوله داشته و خارج از آن حوزه هیچ گونه سمت و صلاحیتی ندارند.

۳- رعایت مقررات قانونی در تنظیم سند

اسناد رسمی با رعایت پاره‌ای تشریفات قانونی تنظیم می‌شوند. این تشریفات برای هر نوع از اسناد رسمی بوسیله‌ی قانون معین شده است. از این رو مأمور رسمی باید سند را همان گونه که قانون معین نموده و با همان شرایط و تشریفات، تنظیم نماید. تا سند آثار کامل سند رسمی را داشته باشد.

۶-۴- مقایسه اسناد رسمی و اسناد عادی

از آنجایی که اسناد رسمی در نزد مأمورین رسمی در حدود صلاحیت آنها و بر طبق مقررات

قانونی تنظیم می‌گردند، به سادگی مثبت حق بوده و حائز کمال اهمیت‌اند و قانونگذار فرض را بر صحت محتویات و مندرجات آن گذاشته و امتیازاتی را برای اسناد رسمی در مقایسه با اسناد عادی قائل شده است.

اهم تفاوت‌ها و امتیازات اسناد رسمی، در مقایسه با اسناد عادی به شرح زیر می‌باشد:

اول- در تنظیم سند رسمی، مأمور رسمی دولت دخالت دارد. در حالیکه سند عادی، معمولاً به وسیله‌ی افراد بدون حضور مأمور رسمی تنظیم می‌شود.

دوم- اسناد رسمی، در حدود صلاحیت مأمور رسمی تنظیم می‌گردند و بحث صلاحیت اعم از ذاتی و یا محلی مطرح است. حال آنکه در اسناد عادی، مسئله صلاحیت مطرح نمی‌باشد.

سوم- سند رسمی تابع تشریفات است که از قبل قانون پیش بینی کرده است. لکن در تنظیم سند عادی، رعایت تشریفات قانونی الزامی نمی‌باشد و اصل بر عدم رعایت تشریفات قانونی است.

چهارم- سند رسمی دارای قدرت اجرایی است و دارنده‌ی آن می‌تواند در صورت ضرورت بدون مراجعه به مراجع قضایی و صدور حکم، تقاضای اجرای مفاد آن را نماید.

پنجم- تاریخ سند رسمی هم نسبت به اصحاب دعوی و هم نسبت به اشخاص ثالث معتبر است در حالیکه تاریخ سند عادی، برای اشخاص ثالث معتبر نمی‌باشد. (ماده‌ی ۱۳۰۵ ق. م)

ششم- در مورد اسناد رسمی فقط ادعای جعل قابل طرح است حال آنکه در مورد اسناد عادی هم ادعای جعل و هم ادعای انکار و تردید مسموع می‌باشد. هفتم- در صورت مفقود شدن نسخه‌ی اصلی سند رسمی، تهیه‌ی رونوشت آن به سادگی ممکن است. اما با مفقود شدن سند عادی، نمی‌توان از رونوشت آن استفاده‌ی کامل نمود.

۷- مشخصه‌های سند

۷-۱- نوشته بودن سند

ماده‌ی ۱۲۸۴ ق.م در تعریف سند می‌گوید: «سند عبارت است از هر نوشته‌ای که در مقام دعوی یا دفاع قابل استناد باشد.» ملاحظه می‌شود کتبی بودن، صفت ذاتی سند است. و تفاوت اساسی سند با سایر ادله در همین خصیصه می‌باشد.

منظور از نوشته، خط یا علامتی است که در روی صفحه نمایان باشد. (سرشار، محمد، شماره ۲۱۶/۴، ص ۱۳)

۷-۲- قابل استناد بودن سند

برای آنکه در اصطلاح حقوقی به نوشته سند گفته شود، باید در مقام دعوی یا دفاع قابل استناد

باشد. مانند مورث یا ناقل و یا اینکه از شخص ثالث صادر، ولی با موضوع ارتباط داشته و درباره‌ی اصحاب دعوی الزام‌آور باشد.

۷-۳- موارد کاربرد سند

۱- کاربرد سند در اعمال حقوقی

برای عمل حقوقی سه تعریف ذکر شده است:

- الف- هر عملی که از روی قصد واقع شده و اثر قانونی داشته باشد.
- ب- هر عمل ناشی از قصد انشاء را عمل حقوقی گویند. این تعریف اختصاص به حقوق مدنی دارد.
- ج- عمل حقوقی در یک معنی بسیار وسیع، عبارت است از هر عملی (فعل یا ترک فعل) که موضوع یک اثر قانونی باشد، خواه از روی قصد باشد یا از روی عدم قصد، مانند اتلاف غیر عمدی مال غیر. (جعفری لنگرودی، محمدجعفر، پشین، ص ۴۷۲)

۲- کاربرد سند در وقایع مادی

منظور از وقایع مادی، هر عملی است که بدون قصد واقع و ایجاد آن در اثر عوامل طبیعی و مادی باشد، مانند تولد و وفات.

۸- آثار اسناد رسمی و حدود و اعتبار آن

۸-۱- اعتبار اسناد رسمی

همان طور که گفته شد، قانونگذار تشریفات خاصی را برای تنظیم اسناد رسمی مقرر نموده و از آنجایی که تنظیم آن بوسیله‌ی مأمورین رسمی با رعایت مقررات قانونی صورت می‌پذیرد، اعتبار ویژه‌ای را برای این اسناد قائل شده است و فرض را بر صحت عملیات آنها قرار داده تا اعتماد عمومی نسبت به عملیات آنها جلب و نظم اجتماعی در کشور تأمین گردد.

۸-۲- اعتبار محتویات سند

منظور از محتویات سند رسمی، عبارات و امضاهای مندرجه در سند است. قانونگذار فرض را بر صحت انتساب عبارات و امضاهای موجود در سند گذاشته است. بنابراین اگر کسی برای اثبات صحت ادعای خویش در مقابل دیگری به سند رسمی استناد نماید، طرف او نمی‌تواند عبارات و امضاهایی را که در سند به اشخاص معین نسبت داده شده، انکار و یا تردید نماید.

۸-۳- اعتبار مندرجات سند

منظور از مندرجات سند، معنی و مفهوم عباراتی است که در سند به کار رفته است به عبارت دیگر مندرجات سند از امور معنوی است، بر خلاف محتویات که از امور مادی می‌باشد. در مقابل مندرجات سند رسمی نیز ادعای انکار و تردید مسموع نیست و فقط ادعای جعل پذیرفته خواهد شد. (ماده‌ی ۱۲۹۲ ق.م) اما اعتبار مندرجات سند رسمی بر حسب اینکه از اطلاعات مأمور رسمی باشد و یا از سری اطلاعات افراد، متفاوت خواهد بود.

۸-۴- اطلاعات مأمور رسمی

منظور از اطلاعات مأمور رسمی، «آن قسمتی از مندرجات سند است که مأمور رسمی از مشهودات و محسوسات خود اعلام داشته است». مانند تاریخ ثبت سند و هویت متعاملین و یا ذکر این عبارت که مشتری ثمن معامله را نقداً و فی‌المجلس به فروشنده پرداخت کرده است.

۸-۵- اعلامیات افراد

منظور از اعلامیات افراد، قسمتی از مندرجات سند است که حاکی از اظهارات افراد در حضور مأمور رسمی می‌باشد. همچنین اموری را که از مشهودات و محسوسات مأمورین رسمی باشد لکن قانون اورا موظف به درج در سند نکرده، در حکم اعلامیات افراد می‌باشد.

۸-۶- اعتبار تاریخ سند رسمی

تاریخ اسناد رسمی از اعلامیات مأمور رسمی است و قابل انکار و تردید نمی‌باشد. قانونگذار به جهت اهمیت تاریخ تنظیم سند و اثرات حقوقی آن نسبت به تنظیم کنندگان و اشخاص ثالث ماده‌ی ۱۳۰۵ ق.م را به این امر اختصاص داده است.

۸-۷- اعتبار رو نوشت سند رسمی

اصل سند، نسخه‌ای است که دارای امضاء یا مهر یا اثر انگشت متعاملین یا متعهد بر روی آن باشد. اما چنان که ماده‌ی ۲۱ قانون دفاتر اسناد رسمی بیان می‌دارد، گاهی ممکن است هنگام تنظیم سند چند نسخه از آن تهیه گردد. در این صورت سوادى که مطابقت آن با ثبت دفتر تصدیق شده، به منزله‌ی اصل سند خواهد بود. مگر در صورت اثبات عدم مطابقت سواد با ثبت دفتر (ماده‌ی ۷۴ ق.ث)

۸-۸- اعتبار اسناد مالکیت معارض

هرگاه طبق تشخیص هیأت نظارت نسبت به ملکی کلاً یا بعضاً اسناد مالکیت متعارض صادر شده باشد، خواه تعارض نسبت به اصل ملک باشد خواه نسبت به حدود یا حقوق ارتفاقی، آن سند مالکیتی که ثبت آن مؤخر است، سند مالکیت معارض نامیده می‌شود (ماده‌ی ۳ لایحه قانونی راجع به اشتباهات ثبتی و اسناد مالکیت معارض)

۸-۹- اعتبار سند مالکیت جدید

گاهی به خاطر در دسترس نبودن سند و یا گم شدن یا از بین رفتن و یا تغییر دارنده سند یا تغییر مورد ملک و غیره بایستی سند جدید صادر و در اختیار متقاضی قرار گیرد. در سه مورد برای سند مالکیت المثنی صادر می‌شود: نخست: در مورد گم شدن سند مالکیت. دوم: در مورد از بین رفتن آن (کلاً یا بعضاً). سوم: در موردیکه سند مالکیت نزد دیگری باشد و استرداد آن حتی با صدور اجرائیه مقدور نباشد.

۹- دفاع در برابر اسناد رسمی

۹-۱- طرق واکنش در مقابل سند رسمی

در دادرسی طرفی که سند علیه او ابراز می‌شود، ممکن است به یکی از طرق زیر واکنش نشان دهد:

۱- تصدیق صریح یا ضمنی سند

۲- دعوی خلاف اعلامیات افراد

۳- دعوی اشتباه بر عملیات مأمور رسمی

۴- اعتراض به مفاد سند رسمی

۵- ادعای جعل نسبت به سند ابرازی

۹-۲- دعوی جعل و آئین رسیدگی به آن

۱- تعریف جعل

جعل در لغت «به معنی تزویر و وضع و ساختن امری است، از روی قصد و بر خلاف واقع». و به لسان حقوقی، عبارت است از ساختن سند بر خلاف واقع یا تغییر حقیقت در مفاد سند و یا تغییر شکل مادی آن به وسیله‌ی دست بردن در کلمات یا ارقام و یا امضاء سند به هر کیفیت.

۲- جعل مادی و جعل معنوی

جعل در سند ممکن است در شکل مادی آن مطرح گردد. کسی نوشته‌ای را تماماً بر خلاف واقع ساخته باشد یا اینکه در نوشته اصلی تغییراتی بوسیله خراشیدن، پاک کردن، الحاق کردن کلماتی و غیره داده باشد.

ادعای جعل نسبت به سند، می‌بایست در جلسه‌ی اول دادرسی به عمل آید. مگر اینکه دلیل ادعای جعلیت، بعد از موعد مقرر و قبل از صدور رأی یافت شده باشد. در غیر اینصورت دادگاه به آن ترتیب اثر نمی‌دهد (ماده‌ی ۲۱۹ ق. آ. د. م.)

۱۰- اسناد عادی تنظیمی در ایران

۱-۱۰- تعریف سند عادی

قانون مدنی تعریفی از سند عادی ننموده است. ولی در ماده‌ی ۱۲۸۹ مقرر داشته: «غیر از اسناد مذکور در ماده‌ی ۱۲۸۲ سایر اسناد عادی است». بنابراین سندی که به وسیله‌ی افراد و بدون دخالت مأمور رسمی تنظیم می‌گردد، سند عادی می‌باشد. مانند نامه‌های خصوصی و قراردادهایی که به وسیله‌ی اشخاص تنظیم می‌شوند.

۱۰-۲- دفاع در برابر اسناد عادی

۱۰-۲-۱- تصدیق و یا انکار و تردید نسبت به سند عادی

ممکن است کسی که سند علیه او ابراز گردیده، به صحت و اصالت سند ایرادی وارد نکند. و در مقابل آن سکوت کرده یا صراحتاً آنرا تصدیق نماید.

۱۰-۲-۲- ادعای جعل نسبت به سند عادی ابرازی

در انکار، نافی می‌گوید سند مزبور را از ناحیه من صادر نشده (خط و امضای آن مال من نیست). ولی در جعل، مدعی می‌گوید سند را به نام من ساخته‌اند و یا اینکه می‌گوید در اصل سند وجود داشته اما نه به شکل و وصف ابرازی. بلکه کلماتی به آن افزوده شده یا از آن کلماتی محو یا در تاریخ سند تغییراتی داده‌اند. (شکاری، رضا، ۱۳۸۱، ص ۵۵)

۱۱- اسناد رسمی و شرایط تنظیم آن در خارج از کشور

۱-۱۱- قانون حاکم بر سند

منظور از اسناد تنظیمی در خارج از کشور، اسنادی می‌باشند که به وسیله‌ی افرادی غیر از مأمورین کشور ایران تنظیم شده باشند، خواه این تنظیم به وسیله‌ی مأمورین رسمی کشورهای

خارجی باشد یا به وسیله‌ی افراد عادی. چرا که اسنادی که به وسیله‌ی مأمورین رسمی ایرانی مقیم کشور خارجی در حدود صلاحیتشان و طبق مقررات مربوطه تنظیم می‌شوند رسمی محسوب خواهند شد. مانند ثبت واقعه‌ی ازدواج و طلاق نزد مأمورین کنسولی ایران.

۱۱-۲- قانون حاکم بر شکل سند

منظور از شکل سند، شکل خارجی و یا صورت ظاهر آن می‌باشد که تأثیری در ایجاد یا از بین بردن حقوق طرفین ندارد. مانند زبانی که قرار داد باید بوسیله‌ی آن نوشته شود یا الصاق تمبر. چنانچه ماده‌ی ۹۶۹ ق. م مقرر داشته: «اسناد از حیث طرز تنظیم، تابع قانون محل تنظیم خود می‌باشند» قاعده‌ی مزبور یکی از اصول حقوق بین الملل خصوصی است که، «آنها به لاتین Locus regit actum گویند، یعنی محل بر سند حکومت می‌کند» (الماسی، نجاد علی، ۱۳۷۸، ص ۱۹۷)

۱۱-۳- قانون حاکم بر مفاد سند

مقررات قانونی در هر محل، برای رفع احتیاجات در روابط بین افراد آن محل تهیه شده و افراد نیز با توجه به قوانین محل وقوع عقود و آثار قانونی آن، مبادرت به انعقاد عقد می‌نمایند. مگر اینکه متعاملین از اتباع کشور خارجی می‌باشند که بالتبع به قوانین محل تنظیم آشنایی نداشته و منعی ندارد که قانون کشور متبوع خود یا قانون کشور دیگری را حاکم بر قرارداد خود نمایند.

۱۱-۴- شرایط اسناد تنظیمی در خارج از کشور

قانونگذار پذیرش اسناد تنظیمی در کشورهای خارجی را، در محاکم ایران تابع مقررات خاصی نموده و این مقررات را در مورد ۱۲۹۶ و ۱۲۹۵ ق. م آورده است.

۱۲- تعریف تعارض و ترتیب

تعارض^۱ در لغت به معنای خلاف یکدیگر آمدن خبر و جز آن و معارضه کردن یکی با دیگری آمده است. (دهخدا، علی اکبر، ۱۳۷۲، ص ۵۹۴۸).
در فقه نیز تعارض بدین صورت تعریف شده است: «التعارض هو تنافی مدلولی الدلیلین علی وجه التناقض او تضاد» (انصاری. شیخ مرتضی، ۱۴۱۱ قمری، ص ۴۲۹) ولی در اصول بیشتر از تعارض احکام بحث و جدل شده است و کمتر در مورد تعارض ادله بحث به میان آمده.
در اصطلاح حقوق نیز تعارض در ترکیبات متفاوتی از قبیل تعارض قوانین، تعارض دو حکم،

تعارض ادله، تعارض اسناد مالکیت (اسناد مالکیت معارض) تعارض دعاوی، تعارض عام و خاص و... به کار رفته که در بیشتر موارد، تعارض به دلالت مربوط می‌باشد. (جعفری لنگرودی، دکتر محمدجعفر، ۱۳۸۲، ص ۱۹۵)

۱۲-۱- ارزش اثباتی، شرایط تحقق تعارض

ارزش اثباتی^۱ در معنای خاص میزان تأثیر قانون یا اقلانعی ادله در ایجاد باور و یقین برای قاضی مبنی بر صحت ادعای کسی که به آن استناد می‌نماید. مثلاً باور یا قانع شدن قاضی حاصل از اقرار یا سند رسمی یا معاینه محل یکسان نبوده و هر کدام ارزش اثباتی متفاوتی از این حیث دارند. بدین جهت ارزش اثباتی بعضی ادله به گونه‌ای تحصیلی در قانون معین شده است (ادله قانونی) و ارزش بعضی ادله دیگر به ارزیابی و اقناع قاضی واگذار شده است (ادله اقلانعی) (عمروانی. رحمان: پیشین، ص ۲۶)

۱۲-۲- شرایط تحقق تعارض

جهت پیدایش تعارض بین ادله اثبات دعوی چهار شرط لازم می‌باشد:

۱- حداقل دو دلیل وجود داشته باشد: تعارض مصدر باب تفاعل می‌باشد که لزوم دو فاعل را ایجاد می‌کند، لذا اولین شرط تحقق تعارض وجود دو دلیل می‌باشد. وجود دو دلیل، نشان دهنده حداقل ادله لازم برای تحقق تعارض ادله می‌باشد و بعضی مواقع نیز ممکن است چند دلیل با یکدیگر در تعارض باشند (تعارض مرکب).

۲- وحدت موضوع: یکی دیگر از شرایط تحقق و تعارض بین ادله اثبات دعوا «وحدت موضوع»^۲ می‌باشد. در مواردی که شخص به استناد سند عادی ادعای مبلغی طلب از شخص دیگر را می‌نماید و آن شخص نیز با استناد به شهادت شهود ادعای پرداخت دین مورد ادعا را ارائه می‌دهد. در چنین موردی (سند عادی و شهادت شهود) تعارض واقعی وجود ندارد؛

۳- تنافی و تکذیب یکدیگر: برای تحقق تعارض لازم است که هر دلیل، جزا یا کلاً دلیل دیگر را تکذیب کند، بنحوی که اجتماع آنها با هم امکان‌پذیر نباشد مثلاً تعارض زمانی است که: «یتحقق التعارض فی الشهاده مع تحقق التضاده مثلاً شهادت شاهدان بحق لزید و شهید آخران ذالک الحق بعینه لعمر» برای مثال آنکه دو شاهد به وجود حقی برای زید شهادت دهند و دو شاهد دیگر شهادت دهند که عین همان حق برای عمر است. (محقق حلی، ۱۳۷۰، ص ۸۹۷)

۴- حجیت: از شرایط تحقق تعارض بین ادله اثبات دعوا آن است که دو دلیل متقابل هم دارای

1- Probative value-

2- Unity of probative matter

حجیت باشند و قابل استناد در موضوع دعوا باشند.

۱۳- تعارض سند با اقرار در حقوق ایران

اقرار: ^۱ از جمله ادله‌ای است که اعتبار و ارزش اثباتی آن در قانون به طور صریح بیان شده و یکی از با ارزش‌ترین ادله می‌باشد به طوری که به آن ملکه ادله گفته می‌شود. مطابق ماده ۲۰۲ ق.آ.د.م «هرگاه کسی اقرار به امری نماید که دلیل ذی حق بودن طرف او باشد، دلیل دیگری برای ثبوت آن لازم نیست.» طبق ماده ۱۲۵۹ ق.م «اقرار عبارت از اخبار به حقی است برای غیر بر ضرر خود» بنابراین ماده اقرار چیزی است که دارای چهار شرط باشد ۱- اخبار باشد نه انشاء ۲- اخبار به وجود حق باشد ۳- برای غیر باشد ۴- بر ضرر اقرار کننده.

۱۳-۱- در فقه امامیه

از آنجا که سند نزد فقهای امامیه یکی از ادله اثبات دعوی معرفی شده، لذا در این مورد تعارض سند با اقرار مورد بحث واقع نشده و چون سند رسمی نزد فقهای امامیه یکی از مصادیق بینه و مفید علم عادی نوعی می‌باشد و علم عادی نوعی حاصل از سند رسمی به دلایلی از علم عادی حاصل از شهادت دو مرد عادل قوی‌تر می‌باشد، بنابراین تعارض اقرار و سند رسمی از حکم تعارض اقرار و بیینه قابل استنتاج می‌باشد. لذا در این مورد بین فقهای امامیه سه نظر وجود دارد:

۱- محقق حلی صاحب کتاب «شرایع الاسلام» در انتهای بحث دیات، مسائلی را تحت عنوان لواحق مطرح کرده که یکی از مسائل آن بدین شرح می‌باشد: اگر شخص به نسب طفل صغیری اقرار کند و او را فرزند خود معرفی نماید، طفل مزبور را به او ملحق می‌کنیم و اگر دیگری مدعی پدر بودن همان طفل گردد و بیینه برای اثبات ادعای خود اقامه کند به نفع او حکم به نسب می‌کنیم و ادعای شخص اول را ابطال می‌نماییم. (محقق حلی، ۱۳۷۳، ص ۲۷۵).

صاحب جواهر در توضیح کلام محقق حلی و استدلال برای آن نوشته است: «حکم کردن به نفع شخص دوم (که اقامه بیینه کرده است) از باب تقدم بیینه بر اقرار می‌باشد، چه اینکه اقرار در صورت نبودن بیینه معارض، اثبات نسب می‌کند و الا با وجود بیینه معارض، بیینه بر اقرار مقدم خواهد شد.» (نجفی. محمد حسن، ۱۳۷۴، ص ۴۴۸).

محقق حلی و صاحب جواهر در بیان این مسئله، هیچ یک به وجود نظریه‌ی مخالفی اشاره نکرده‌اند و این امر، حائل نشان دهنده مشهود بودن این مسئله در میان فقهای امامیه می‌باشد. ۲- گروهی دیگر می‌گویند که از ظاهر تعلیلی که صاحب جواهر مبنی بر تقدم بیینه بر اقرار ارائه

داده است، چنین به نظر می‌رسد که دلیل این حکم آن است که به‌طور کلی در هنگام تعارض بیینه و اقرار، تقدم با بیینه است و در حالیکه دقت بیشتر در این مساله ما را به نتیجه‌گیری دیگری می‌رساند. توضیح آنکه وقتی شخصی مدعی پدر بودن طفل صغیری می‌شود در واقع اقرار می‌کند که پدر آن طفل است و لذا اقرار او با شرایطی که فقها در مساله اقرار نسب ذکر کرده‌اند مورد قبول قرار می‌گیرد.

اکنون اگر شخص دومی نیز همین اقرار را نسبت به آن طفل بنماید چون دو اقرار با هم در تعارض می‌باشند لذا هر دو ساقط می‌شوند و در صورتیکه شخص دوم بیینه ای ارائه نماید و شخص اول فاقد بیینه باشد، باید براساس بیینه حکم به نفع شخص دوم داده شود چرا که بیینه‌ی او به دلیل تعارض و تساقط دو اقرار بلامعارض بوده و مؤثر در اثبات ادعای وی می‌باشد. از سوی دیگر از کلام بعضی از فقهای امامیه چنین فهمیده می‌شود که نظریه سومی مبنی بر مساوات اقرار و بیینه نیز وجود دارد. (فاضل هندی، محمدبن الحسن بن محمد، ۱۴۱۶، ص ۳۳۷).

۱۳-۲- تعارض سند با شهادت

مساله تعارض سند رسمی با شهادت به صراحت در ماده‌ی ۱۳۰۹ قانون مدنی مطرح شده است. مطابق این ماده «در مقابل سند رسمی یا سندی که اعتبار آن در محکمه محرز شده، دعوایی که مخالف با مندرجات آن باشد، به شهادت اثبات نمی‌شود.

۱۳-۳- در فقه امامیه

در کشف اللثام آمده است که حاکم به آنچه به خط وی است و در نزد خود می‌یابد، اگر چه آن را نزد خود نگه داشته و به عدم تزویر آن هم آگاه است اکتفا نمی‌کند. زیرا احتمال لعب و خطا یا کذب در کتابت می‌رود.

در شرایع الاسلام نیز با ذکر روایت طلحه بن زید و سکونی از امام جعفر صادق (ع) که «حضرت امیرالمومنین (ع) نوشته قاضی به سوی قاضی دیگر را نه در حدود نه غیر آن اجازه نمی‌فرمودند»، آمده است: به نوشته‌ی اعتباری نیست، به جهت امکان شباهت نوشتن (علی، ابوالقاسم نجم الدین جعفر بن حسن، پیشین، ص ۱۷۲۳ به بعد). حتی حکم قاضی به قاضی دیگر جهت اجرای آن در صورتی معتبر دانسته‌اند که قاضی صادر کننده در حکم خود شاهد بگیرد تا نزد قاضی دیگر به صدور حکم از ناحیه‌ی او شهادت دهند. (نجفی، شیخ محمدحسن، پیشین، ص ۱۷۲۳).

در جواهر الکلام و در باب قضاء آمده است: تحقیق آن است که نوشتن از این جهت که نوشته است، یقیناً دلیلی بر حجیت آن نیست چه در اقرار و چه در غیر آن. اما اگر قرینه‌ای بر اراده‌ی

نویسنده در نوشته‌اش اقامه شد که اراده‌ی مدلول لفظ حاصل از نوشته را کرده است، ظاهر آن است که عمل به آن جایز است به دلیل سیره مستمر در همه‌ی زمان‌ها و مکان‌ها. بلکه ممکن است بر این مطلب ادعای ضرورت نمود. (نجفی، شیخ محمدحسن، پیشین، ص ۳۰۴).

فقه‌های عصر حاضر نیز از سند بعنوان ادله‌ی اثبات دعوی ذکری به میان نیآورده‌اند. مثلاً در تحریر الوسیله و در کتاب قضاء اقرار، شهادت و قسم به عنوان ادله‌ی اثبات دعوی مورد بحث واقع گردیده لکن ذکری از سند به میان نیامده و تنها بحثی که در خصوص سند مطرح گردیده، نوشته‌ی قاضی به قاضی دیگر است که آن را نیز فاقد اعتبار می‌داند. (امام خمینی (ره)، روح اله، ۱۳۶۶، ص ۸۰ به بعد)

۱۴- تعارض سند با امارات

۱۴-۱- در حقوق ایران

اماره در لغت به معنای نشان و علامت بوده (معین. دکتر محمد، پیشین) و در اصطلاح حقوق بنابر تعریف ماده ۱۳۲۱ ق.م، «اماره عبارت از اوضاع و احوالی است که به حکم قانونی یا در نظر قاضی دلیل بر امری شناخته می‌شود.»

اقسام اماره: اماره به اماره قانونی و اماره قضایی تقسیم می‌شود. طبق ماده ۱۳۲۲ ق.م، امارات قانونی اماراتی است که قانون آن را دلیل بر امری قرار داده.. مثل امارات مذکور در این قانون از قبیل مواد ۳۵ و ۱۰۹ و ۱۱۰ و ۱۱۵۸ و ۱۱۵۹ و غیر آنها و سایر امارات مصرحه در قوانین دیگر.

۱۴-۲- تعارض سند با امارات در فقه امامیه

۱- تعارض سند با اماره‌ی قانونی از دیدگاه فقه امامیه:

با توجه به دلایل نظیر سیره عقلا فحوی و بیینه کتبی معلوم شد که سند رسمی یا معتبر در عین حال که مصداق بیینه می‌باشد قدرت اثباتی آن از شهادت بیشتر می‌باشد. دلیلی که برای مسلم بودن این مساله نزد فقه‌های شیعه می‌توان آورد آن است که وقتی به عقیده‌ی همه فقها و براساس روایت «البینه علی من ادعی و الیمین علی من ادعی علیه» دعوی مدعی با وجود بیینه پذیرفته می‌شود لازمه آن تقدم بیینه بر عماره ید می‌باشد و در بحث تعارض بیینه با اماره‌ی قانونی به‌طور موردی در کلمات فقه‌های امامیه می‌توان یافت: برای مثال: شیخ انصاری در بحث تعارض بیینه با اماره ید (یا تصرف) بیینه را مقدم دانسته. (انصاری، مرتضی، ۱۴۱۹، ص ۳۲۳)

۲- تعارض سند با امارات قضایی از دیدگاه فقه امامیه:

بر خلاف امارات قانونی در اماره قضایی چون برای قاضی علم شخصی ایجاد می‌شود و سند

معتبر ایجاد علم نوعی می‌کند، لذا در تعارض علم نوعی با علم شخصی، علم شخصی مقدم می‌باشد. چون با وجود علم شخصی مفاد آن مخالف با مفاد علم نوعی می‌باشد. علم نوعی اعتبار و کاشفیت خود از واقع را از دست می‌دهد و در نظر کسی که علم شخصی بر خلاف مفاد علم نوعی دارد، علم نوعی در واقع جهل و دروغ بوده و به هیچ وجه نشانگر واقعیت نیست، و نمی‌توان قاضی را وادار کرد که بر خلاف آنچه یقین دارد حکم دهد. همانطور که شیخ محمد حسن نجفی می‌فرماید: «اگر برای قاضی علم شخصی به دست آمد حجیت بیینه و سوگند ساقط می‌شود زیرا در این صورت بهینه و سوگند در نظر قاضی دروغ تلقی می‌شوند و نمی‌توانند حجت باشند چون طریقت بیینه و سوگند فی‌الجمله در حجت قضائی آنها مورد ملاحظه قرار گرفته است.» (نجفی. پیشین، ص ۸۸).

نتیجه آنکه در تعارض بین سند و اماره‌ی قضایی که به علم قاضی بر می‌گردد از نظر فقه امامیه اماره‌ی قضایی مقدم می‌باشد. و چون در قانون هیچگونه سخنی در این مورد به میان نیامده لذا مطابق اصل ۶۷۱ قانون اساسی باید به منابع معتبر اسلامی و معتبر مراجعه شود.

۱۵- تعارض سند با قسم

۱-۱۵- در حقوق ایران

قانونگذار ایران تعریفی از سوگند ارائه ننموده است. در مقابل حقوقدانان تعاریف متعددی از سوگند ارائه نموده و در این راستا بعضی اظهار داشته‌اند: «سوگند اعلام اراده‌ای است که به موجب آن شخص خدا را شاهد صداقت خود در اظهارات و التزامات بیان شده می‌گیرد.» (شمس. دکترعبداله، ۱۳۹۰، ص ۱۶۱).

۲-۱۵- در فقه امامیه

با مراجعه به کلمات فقهای امامیه ملاحظه می‌شود که در مقایسه می‌بینید (به معنی شهادت دو نفر عادل) و قسم، بیینه را قوی‌تر دانسته‌اند. بر این اساس و با توجه به آنچه پیش از این دو مورد اقوی بودن سند رسمی یا معتبر نسبت به بیینه و در نتیجه تقدیم سند مزبور بر بیینه اثبات گردید می‌توان به وضوح نتیجه گرفت که سند رسمی یا معتبر به طریق اولی بر قسم مقدم است. (ارسطا. دکتر محمد جواد، پیشین، ص ۲۰۰)

۱۶- تعارض سند با نظریه کارشناس

۱-۱۶- در حقوق ایران

در قوانین ایران تعریفی از کارشناسی ارائه نشده است، بعضی از حقوقدانان کارشناسی را بدین

صورت تعریف نموده‌اند: «رجوع به کارشناسی عبارت از گماشتن اشخاصی صلاحیت دار است به اجرای تحقیقات و اظهار عقیده نسبت به جرمی که بین اصحاب دعوا مورد اختلاف است و رسیدگی به آن اطلاعات مخصوص لازم دارد.» (متین دفتری. احمد، ج ۳ ص ۴۰۷).

۱۶-۲- در فقه امامیه

در اصطلاح فقها به کارشناسی، اهل خبره می‌گویند و نظریه وی، قول اهل خبره نامیده می‌شود. حجیت و اعتبار قول اهل خبره مورد قبول همه‌ی عقلا است، به عقیده‌ی برخی از فقها اعتماد عقلا بر نظریه اهل خبره مطلق نیست بلکه مختص مواردی است که به نظریه‌ی آنان وثوق و اطمینان پیدا کند.

در حال حاضر اعتبار نظر اهل خبره حجیت تشخیص موضوعات قضایی و غیر قضایی، از دیدگاه فقه امامیه ثابت می‌باشد و بحث اصلی این است که در تعارض بین نظریه اهل خبره و سند رسمی یا معتبر کدام یک بر دیگری مقدم می‌باشد.

نتیجه گیری

در کتب فقهی که با اسناد عادی روبرو بودند، اصل عدم اعتبار سند را مطرح کرده‌اند و آن را فاقد قوه‌ی اثبات دانسته و از سند به عنوان دلیل اثبات دعوی ذکری به میان نیاورده‌اند و دلایلی نیز بر عدم اعتبار آن ذکر نموده‌اند:

الف- امکان تشبیه دو خط

ب- امکان عدم قصد جدی نویسنده در نوشتن

ج- عدم وجود دلیل شرطی مبنی بر

اسناد تنظیمی در خارج از کشور در صورتی در محاکم ایران پذیرفته می‌شوند که دارای شرایط ذیل باشند:

اولاً- اسناد مزبور به علتی از علل قانونی از اعتبار نیفتاده باشد.

ثانیاً- مفاد آنها مخالف با قوانین مربوط به نظم عمومی یا اخلاق حسنه‌ی ایران نباشد.

ثالثاً- کشوری که اسناد در آنها تنظیم شده به موجب قوانین خود یا عهد، اسناد تنظیم شده در ایران را نیز معتبر بشناسد.

رابعاً- نماینده‌ی سیاسی و یا کنسولی کشور ایران در کشوری که سند در آنجا تنظیم شده یا نماینده‌ی سیاسی و کنسولی کشور مزبور در ایران تصدیق کرده باشد که سند موافق قوانین محل تنظیم یافته است (ماده‌ی ۱۲۹۵ ق.م) که در صورت اخیر قبول شدن سند در محاکم ایران متوقف بر این است که وزارت امور خارجه و یا در خارج تهران حکام ایالات و ولایات امضاء نماینده خارجه را تصدیق کرده باشند (ماده‌ی ۱۲۹۶ ق.م).

در صورتی که سند تنظیمی در خارج از کشور دارای شرایط مذکور در مواد فوق باشد، محاکم ایران به آن سند همان اعتباری را خواهند داد که مطابق قوانین کشور محل تنظیم دارا می‌باشد.

چنانچه سند تنظیمی در خارج از کشور از سری اسناد لازم الاجراء بوده و دارای قدرت اجرائی باشد، این اسناد را حسب ماده‌ی ۹۷۲ ق.م نمی‌توان در ایران اجرا نمود مگر اینکه مطابق قوانین ایران امر به اجرای آنها صادر شده باشد.

منابع فارسی:

۱. قرآن مجید
۲. ارسطو، محمدجواد، اعتبار سند و تعارض آن با ادله دیگر در حقوق ایران و فقه امامیه. چاپ اول، تهران: انتشارات جنگل، ۱۳۸۸.
۳. انصاری، مرتضی. فرائد الاصول. بیروت: موسسه الاعلمی المطبوعات، ۱۹۹۱.
۴. انصاری، مرتضی، فرائد الاصول، لجنه التحقیق تراث الشیخ الاعظم مجمع الفکر الاسلامی، قم، ۱۴۱۹ ه.ق.
۵. امامی، حسن. ۱۳۷۴. حقوق مدنی. جلدهای ۶ و ۳ چاپ پانزدهم، تهران: کتابفروشی اسلامیة، ۱۳۷۴.
۶. الماسی، نجادعلی، تعارض قوانین. چاپ ششم، تهران: انتشارات مرکز نشر دانشگاهی، ۱۳۷۸.
۷. جعفری لنگرودی، محمدجعفر، ترمینولوژی حقوق. چاپ ششم، تهران: انتشارات کتابخانهی گنج دانش، ۱۳۷۲
۸. جعفری لنگرودی، محمدجعفر، فرهنگ عناصر شناسی. چاپ اول، تهران: انتشارات گنج دانش، ۱۳۸۲.
۹. خمینی (امام ره)، روح الله، تحریر الوسيله. جلد چهارم، قم: دفتر انتشارات اسلامی، ۱۳۶۶.
۱۰. دهخدا، علی اکبر، لغت نامه. جلدهای ۱، ۴، ۷ و چاپ اول، تهران: مؤسسه‌ی انتشارات و چاپ دانشگاه تهران، ۱۳۷۲.
۱۱. سرشار، محمد، طریقه‌ی کشف جعل در عصر حاضر، مجله‌ی کانون وکلاء، سال پنجم، شماره‌ی ۲۱۶/۴.
۱۲. شمس، عبدالله، ادله اثبات دعوی. چاپ یازدهم، تهران: انتشارات دراک، ۱۳۹۰
۱۳. شکاری، رضا، ادله‌ی اثبات دعوی. چاپ اول، تهران: انتشارات نسل نیکان، ۱۳۸۱.
۱۴. صدرزاده‌ی افشار، سیدمحسن، ادله‌ی اثبات دعوی در حقوق ایران. چاپ سوم، تهران: مرکز نشر دانشگاهی، ۱۳۷۶.
۱۵. عمروانی، رحمان، تعارض ادله اثبات دعوی (در امور حقوقی). تهران: انتشارات فکر سازان، ۱۳۹۰.
۱۶. عمید، حسن، فرهنگ فارسی. چاپ اول، تهران: انتشارات امیر کبیر، ۱۳۶۳
۱۷. فاضل هندی، محمدبن حسن بن محمد، کشف اللثام و الایهام عن کتاب قواعد احکام. چاپ اول، قم: موسسه النشر الاسلامی، ۱۴۱۶.
۱۸. کاتوزیان، ناصر، قانون مدنی در نظم حقوقی کنونی. چاپ سیزدهم، تهران: نشر میزان، ۱۳۸۵

۱۹. کاتوزیان، ناصر، اثبات و دلیل اثبات. چاپ اول، تهران: نشر میزان، ۱۳۸۱
۲۰. محقق حلی، ابوالقاسم نجم الدین جعفر ابن حسن، شرایع الاسلام. چاپ سوم، تهران: انتشارات استقلال، ۱۳۷۰
۲۱. مدنی، جلال الدین، ادله‌ی اثبات دعوی. چاپ ششم، تهران: انتشارات پایدار، ۱۳۸۱
۲۲. مدنی، جلال الدین، آئین دادرسی مدنی (اجرای احکام مدنی جلد ۳). چاپ پنجم، تهران: انتشارات پایدار، ۱۳۷۸.
۲۳. متین دفتری، احمد، آئین دادرسی مدنی و بازرگانی. چاپ دوم، تهران: سازمان چاپ دانشگاه تهران، ۱۳۴۸.
۲۴. نجفی، محمدحسن، جواهر الکلام، تحقیق و تعلیق و تصحیح قوچانی، جلد ۴۰، بیروت، ۱۹۸۱